

6. Tässä tutkimuksessa kartoitettiin näkökulman vaihtamisen kyvyllä, henkisesti joustavuudella, on käyttöä monella muullakin elämän alueella kuin psykoterapiassa. Esimerkiksi puhumisen ja kuuntelemisen taidot vaativat sitä; samoin huumorintaju, luovuus ja ongelmien ratkaisu edellyttävät näkökulmien vaihtamisen taitoa. Edelleen esimerkiksi nykytieteen ymmärtäminen ja siitä nauttaminen edellyttävät kykyä muodostaa vaihtoehtoisia tulkintoja siitä.

Sillä, jolla on rikas käsitteistö käytössään – ja kykyä soveltaa sitä uusissa tilanteissa – on kykyä adaptoitua, sopeutua tai tarvittaessa olla sopeutumatta ja löytää uusia tapoja uutta maailmaa. Veikkaanpa, että tulevaisuudessa koululaitos on ottanut näkökulman vaihtamisen taidon opetusohjelmansa. Siihen sisällytysitajujen, tarinoiden, sanalaskujen, huumorin, runojen, romaanien ja elokuvien avulla tapahtuvaa vaihtoehtoisten näkökulmien opettelua sekä erityisesti filosofisia keskusteluita.

Helsingin yliopisto

Vaativa esitys metafysiikasta

MARKKU KEINÄNEN ja ANSSI KORHONEN

Juuri, Riku (2001), *Johdatus metafysiikkaan*, Gaudeamus, Helsinki.

Yli kahden vuosituhammen harras odotus palkittiin joiakin vuosia sitten, kun Aristoteleen *Metafysiikka* vihdoinkin ilmestyi suomen kielellä. Koska metafysiikan opiskelua ei ole välttämättä viisainta aloittaa sen vaikeimmasta esityksestä, tarjoaa Riku Juuri *Johdatus metafysiikkaan* vaihtoehdon, joka sekin haastaa lukijansa monin tavoin. Teos on, kuten sen takakannessa todetaan, "ensimmäinen systemaattinen metafysiikan yleisesitys suomen kielellä". Vaikka nimenomaisesti johdantoteokselta voidaan – ja tulee – vaatia sellaista, mikä on riippumaton kirjottajansa henkilökohtaisista mielityksistä ja kiinnostuksen kohteista, ei varmastikaan ole mahdollista laatia sellaista johdattua metafysiikkaan, joka ei aihevalintojensa, käsitteilytapansa ja poisjätetyn puolesta synnyttäisi kollegiaalisia erimielisyyttä. On selvää, ettei yhteen kirja-arvosteluun voi mahdollistaa kaikkea sitä, mihin arvosteluvassa teoksessa tekisi mieli tarttua. Koska täydellistä filosofista teosta ei ole vielä kirjoitettu ja koska kirja-arvioijan on helpointa todistaa oma oppineisuutensa, tiedon tasonsa ja arvostelukykyänsä kriittisten huomioiden avulla, siis luettelemalla "aukkoja" tai suoranaisia virheitä, joita hän uskoo kirjasta löytäneensä, tai ilmoittamalla yksinkertaisesti olevansa (perustellusti) toista mieltä kuin kirjoittaja, keskitymme seuraavassa muutamiin kriittisiin huomioihin. Tällä emme halua sanoa, että *Johdatus metafysiikkaan* olisi mielestämme kirja vailta ansioita. Teos tarkastelee metafysiikan ongelmia monipuolisesti, ja sen aihevalikoima – looginen muoto, olemassaolo, kategoriooppi, universaalien ongelma, substanssi, modalityetit, luonnolait ja kausaalisuus

– antaa lukiälle varsin edustavan kuvan analyttisesti orientoituneen metafysiikan tutkimuksen nykytilasta ja tyylistä.

Valikka *Johdatus metafysiikkaan* lienee tarkoitettu ensisijaisesti yliopistolliseksi oppikirjaksi, se sopii luullaksemme myös harjaantuneempien filosofien käsiin, ja näin ollen se tarjoaa mahdollisuuden nostaa filosofisen tietoisuuden tasoa Suomessa myös metafysiikan osalta. Itse asiassa on hieman kyseenalaista, missä määrin teos soveltuu nimenomaan *johdatuskeksi* metafysiikkaan. Juti itse kirjoittaa esipuheessa kirjansa olevan ”luettavissa ilman edeltäviä filosofian opintoja” (s. 5), mutta tällaiselle lukiälle *Johdatus metafysiikkaan* asettaa riman kyllä sangen korkealle. Tätä ei tarvitse tulkita kriittiksi. Juti itse toteaa pitävänsä vaikeiden ongelmien ja filosofisten todistelujen kahtamista lukijan aliarvioimisena. Tässä hän on epäilemättä oikeassa, ja voi lisätä, että moinen kahtaminen olisi tehnyt kirjasta tarkoitukseensa nähden sopimattoman. Olemme yhtiä mieltä kirjoittajan kanssa siitä, että teos ”palvelee parhaiten – ja kenties erityisesti – hieman pidemmälle ehtineitä opiskelijoita” (s. 5). Parhaiten *Johdatus metafysiikkaan* toimineeikin sopivan ontologian tai metafysiikan kurssin runkona ja oheismateriaalina, jolloin vaikeuksiin törmäävä opiskelija voi siekailematta käydä luennoisijan kimppeen.

Jutin valisema tarkastelunäkökulma on osittain historiallinen, osittain systemaattinen. Kirjansa systemaattisen osuuden, erityisesti luvut III–VIII, hän ankkuroi tukevasti siihen keskusteluun, jota analyttiset filosofit ovat käyneet muutaman viime vuosikymmenen aikana. Jutin esitys tästä analyttisessä filsofiassa tapahtuneesta ”ontologisesta käänteestä” on varsin monipuolinen ja oppinut. Tätä yleistä tarkastelunäkökulmaa vastaan *meillä* ei ole mitään huomauttamista, vaikka emme jaakaan kaikkia niitä taustaoletuksia, joihin Juti näyttää sitoutuvan (näistä lisää tuonnempana).

Metafysiikka, jonka Juti määrittelee ”filosofian osa-alueeksi, joka tutki olevan perimmäistä luonnetta” (s. 13), esitellään lukiälle historiallisen katsauksen avulla. Kirjoittaja tarkastelee aluksi Aristoteleen käsitystä metafysiikasta tieteenä, joka ”tutki olevaa olevana” ja päätyy Duns Scotuksen, Kantin ja Peirenen kautta kahteen metafysiikalle viime vuosisadalla esitettyyn haasteeseen, loogisten empiristien verifika-

tionismiin ja Heideggerin fundamentaalontologiaan. Historiallinen osuus on varsin konventionaalinen eikä herättäne suuria intohimoja, joskin huomiota kiinnittää Jutin tapa ajoittaa ”modernin metafysiikan synty” Kantin filsofiaan (I.4). Tämä kertonee enemmän Kantin käsityksestä omasta paikastaan filsofian historiassa kuin modernista metafysiikasta.

Esittellessään loogisen empirismin ja sen metafysiikkakritiikin taustaa Juti nostaa esille teeman, johon ei ainakaan suomenkielisissä standardiesityksissä juurikaan törmää ja joka sen vuoksi ansaitsee tulla tässä erikseen mainituksi. Analyttiset filosofit tapasivat kuvitella, että looginen empirismi syntyi, kun eräät 1900-luvun alkuvuosikymmenten filosofit päättivät jatkaa David Humeen empirismää modernin loogikan keinoin. Tämä näkemys on kuitenkin osoitettu vakavasti virheelliseksi tai vähintäänkin äärimmäisen yksipuoliseksi (lyhyt ja selkeä yleisesitys aiheesta on Friedman 1991). Erityisesti Rudolf Carnapin ajattelun taustalle on löydetty 1800- ja 1900-lukujen vaihteen uuskantilainen Marburgin koulukunta (Hermann Cohen, Paul Natorp, Ernst Cassirer), joka suhtautui vakavasti uuteen loogiikkaan ja vieroksui ajatusta metafysiikasta ”ensimmäisenä tieteenä”. Juti esittelee tätä alhetta varsin ansiokkaasti – mikä ei tosin enää nykyään ole kovin vaativa tehtävä, sillä aiheesta on olemassa korkealuokkainen tutkimuskirjallisuus.¹

Kuten edellä jo totesimme, *Johdatus metafysiikkaan* on painotuksiltaan nimenomaan analyttinen. Tällä lähestymistavalla on ”analyttiseksi” kutsutun filsofian luonteen vuoksi se seurauksena, että kirjoittaja joutuu uhraamaan suhteellisen paljon tilaa erilaisten ainakin väljästi loogisten kysymysten tarkasteluun.² Tämän seikan voi ymmärtää puhtaana pragmaattisesti: analyttiset filosofit turvautuvat rutiniin omaisesti loogikan tarjoamiin välineisiin pohiessaan filsofisia ongelmia. Tämä seurauksena on nähtävissä erinomaisen hyvin myös analyttisessä metafysiikassa, ja Jutin teos tarjoaa siitä monta hyvää esimerkkiä: olemassaoloa koskeva keskustelu johtaa klassista predikaattilogiikkaa ja vapaita logiikkoja koskeviin pohdintoihin (luku III), kun taas modaaliteettien metafysiikasta on vain lyhyt askel modaalisen predikaattilogikan semantiikkaan (luku VII). Tällä tavoin ymmärrettynä

logiikka näyttäytyy ensisijaisesti filosofian apuvälineenä: jos logiikan tarjoamien käsitteellisten välineitten avulla onnistutaan luomaan valoa johonkin filosofiseen ongelmaan, olisi typerää kieltäytyä tarjotusta mahdollisuudesta.³

Näyttää kuitenkin vahvasti siltä, että Jutin asenne logiikkaan ja sen rooliin metafysiikassa ei ole tällä tavoin puhtaasti pragmaattinen (tai analyttisen filosofian esitystavan sanelema). Tämä käy ilmi luvusta II, "looginen muoto", jonka alussa hän luonnehtii yleisellä tasolla metafyyssisen tutkimuksen kohdetta ja tämän tutkimuksen luonnetta.

Yleisessä metafysiikassa tutkitaan olevan yleisimpiä muotoja. Kuten Juti toteaa, metafysiikkojen töiden on ilmennettävä minkä tahansa rationaalisen tutkimuksen "yleisiä hyveitä", kuten julkisuus, trans-parentti argumentoitavuus ja perusteltavuus velloamatta auktoriteettihin tai esimerkiksi omakohtaisiin tuntumiin (s. 13–14). Mutta miten olevan yleisimpiä muotoja voidaan ylipäätään tutkia? Ja mitä ovat olevan yleisimmät muodot tai olevalle itsessään kuuluvat määreet, jotka ovat metafysiikan tutkimuskohteita? On syytä kiinnittää erityisiä huomioita vastauksiin, jotka Juti esittää näihin kysymyksiin, koska tapa, jolla hän jatkossa muotoilee metafysiikan kysymykset (erityisesti luvuissa III–VI), on suurelta osin näiden vastausten ehdollistama.

Vaikka ne yleiset luonnehdinnat, joita Juti kirjansa alussa esittää metafysiikasta, ovat tavanomaisia – metafysiikka tutki "olevan perimmäistä luonnetta" tai "olevan yleisiä muotoja" – luvun II myötä käy selväksi, että hän itse asiassa hylkää tällaisen traditionaalisen, "aristoteelisen", käsityksen metafysiikan tutkimuskohteesta. Niinpä hän kirjoittaa luvun II alussa, että seuraavan voidaan ajatella olevan metafysiikan *ensimmäisen todistamattoman peruslauseen*: "todellisuuden looginen muoto on inhimillisen ajattelun muotojen suhteen yhtääinen" (s. 53). Tämän lauseen päteminen takaa sen, että metafysiikka, todellisuuden perimmäisten muotojen tutkiminen, on ylipäänsä mahdollista (*ibid.*). Edelleen hän kirjoittaa Kantia mukailien, että "sen todellisuuden, jota ihminen voi ylipäänsä ymmärtää, täytyy olla jollakin tavoin ihmisjärjen omien rakenteiden – kategorioiden – ehdollistama" (s. 54). Näyttää siis siltä, että kategoriat niin ontologian peruskäsitteinä kuin todellisuuden muotoa määrittävinä yleisimpinä entiteetti-luokkina ovat

jotain, joka pitää voida selvittää *a priori* (esimerkiksi filosofisen argumentoinnin ja loogisen käsitteanalyysin menetelmin), ja että ne toisaalta ilmentävät todellisuuden ymmärtämisen transsendentaalisia ehtoja:

Tiedon käsitteellisten ennakohehtojen tutkimisella ei luonnollisestikaan tarkoiteta, että metafysiikkaa voitaisiin harjoittaa empiirisen psykologian menetelmin. Kantia seuraten on syytä pikemminkin ajatella, että kategorioiden tutkiminen on mahdollista *a priori* – loogis-filosofisen käsitteanalyysin keinoin. Kantin mukaan se on mahdollista ainoastaan *a priori*, sillä tavoitteenaamme ovat mahdollisimman yleispätevät olevan kategoriat. Kategorioiden tajunnainen *a priori* on tae siitä, että ne ovat ihmisen empiiristä psykologiaa yleisempiä olevan muotoja. Koska olevan kategoriat ovat ymmärryksen perusmuotoja, on kategorioiden tajunnainen *a priori* myös mahdollista. Nämä kategoriat ovat jotakin *meissä* – joskaan eivät mitään meidän empiirisessä olemuksessamme – ja siten välittömästi tajuttavissa (s. 24).

Tämän kopernikaanisen vallankumouksen myötä Juti hylkää perinteisen käsityksen metafysiikasta; se ei enää tutki "olevaa olevana" vaan "olevaa sellaisena kuin se melle ilmenee". "Olevan kategoriat" eivät tosiasiasa olekaan olevan *simpliciter* kategorioita, vaan olevaa koskevan ajattelumme kategorioita. Mistä nämä empiirisen olemuksemme ylittävät ja siten kantilaisessa mielessä yleispätevät kategoriat sitten löydetään? Jutin ehdottama vastaus tähän kysymykseen seuraa polkua, joka on tuttu ainakin viime vuosisadan analyttisten filosofien töistä. Jos on luontevaa ajatella, että inhimillinen ajattelu on sidoksissa kieleen (ja näin monet filosofit ovat sekä ennen että jälkeen filosofian "kielellisen käänteen" ajatelleet), tiedon käsitteellisten ennakohehtojen tutkimiseksi meidän on oletettava, että tällaisen tutkimuksen kohteena on kaikille luonnollisille kielille yhteinen syvä rakenne (s. 55). Tämä rakenne "looginen muoto", on samalla myös todellisuuden muoto, joka näin ollen "heijastuu kielen loogisissa rakenteissa" (*ibid.*). Metafysiikan ensimmäisen todistamattoman peruslauseen myötä käy ymmärrettäväksi myös se, mitä Juti kirjoittaa Kantista ja "tieteellisestä metafysiikasta". Hän toteaa, että "Kantin jälkeen tieteellinen meta-

fysiikka on yleensä yhdistetty *deskriptiiviseen metafysiikkaan*" (s. 25; kursivointi lisätty). Toisin kuin *revisionaarinen* (tai *normatiivinen*) *metafysiikka*, deskriptiivinen metafysiikka tyytyy kuvaamaan kokemusmaailmamme välttämättömän ja yleisen muodon, ei paljastamaan "olioiden sinänsä" muotoa näennäisen kokemusohjeita takaa (s. 24–25).⁴ Tämän asenteen mukaan revisionaarinen metafysiikko sortuu spekuloiimaan jollain sellaisella, josta ei periaatteessa voida tietää – olioiden sinänsä yleisellä muodolla – ja vielä luvatomasti esittää – olioiden transsendentaalisen muodon korvaamista jollain paremmalla tai todellisemmalla olioiden muodolla.

Kirjoittajan kunniaaksi voidaan todeta, että hän on metodologisissa lähtökohdissaan eksplisittinen, mikä tuo esitykseen tiettyä linjakkuutta ja tekee tietyt hänen myöhemmät kannanottonsa ymmärrettäväksi. Lisäksi metodologinen keskustelu on ensiarvoisen tärkeää, ja sitä soisi olevan enemmän jo metafysiikan johdantokirjoissa. Tästä huolimatta on todettava, että Juutin väitteet "tieteellisen metafysiikan" luonteesta hämmästyttävistä monia tämän hetken metafysiikoita. Ensinnäkin voidaan perustellusti väittää, että suuri osa metafysiikoista on edelleen "toivoton esikanttilaista porukkaa": heidän mielestään on täysin mahdollista selvittää, mihin eri perustaviin kategorioihin entiteetit jakautuvat, täysin riippumatta meistä tai meidän tiedostusprosesseistamme. Toiseksi monen näistä "esikanttilaisista" metafysiikoista pitävätkin hyvin ongelmallisena sitä oletusta, että olioiden jakaantuminen eri kategorioihin voitaisiin selvittää *a priori*, siis kaikesta kokemuksesta riippumatta. Esimerkiksi vaihtoehtoiset vastaukset niin kutsuttuun universaalien ongelmakategorioiden maailman kovin eri tavoilla, ja on aivan tavanomaista yrittää löytää perusteita jonkin vastauksen (esimerkiksi trooppikimpuiteorian) puolesta vetoamalla yhteensopiavuuteen sen kanssa, mitä *aposteriorinen* tutkimus maailmasta kertoo (vrt. esim. Simons 1994, 1998).

Yleinen oletus ajattelun ja maailman muodon vastaavuudesta on kuitenkin kiistanalaisuudessaan kaikkein ongelmallisin, ja siksi on vähintäänkin hyvin erikoista kutsua sitä Juutin tavoin metafysiikan tutkimuksen "peruslauseeksi". Mikä on ajattelun välttämätön muoto ja missä se on tuotu esille? Nykyajan logiikkapaljoudessa saattaa olla

järkevä tyytyä kuvailemaan "ajattelumme loogista muotoa" eri yhteyksissä ottamatta jyrkkää kantaa siihen, minkälainen sen tulisi olla. Edellä kuvatulla tavalla Juuti kytkee "todellisuuden perusrakenteiden" ilmaiseen "kielen syvärakenteisiin" ja tätä kautta Frege'n, Peire'n, Russellin ynnä muiden "uuteen logiikkaan" (s. 73). Niinpä hän toteaa, että "[p]redikaattilogiikka pyrkii todellisuuden kaikkein perustavimpien rakenteiden mahdollisimman täydelliseen kuvaamiseen" (s. 59). Kun hän toisaalta pitää uutta logiikkaa "sovelluksille avoimena filosofisena ohjelmana" (s. 100), kantilainen teesi maailman loogisen muodon apriorisesta selvitettävyydestä muuttuu ongelmalliseksi. Kuinka metafysiikko voi selvittää maailman loogisen muodon kokemuksesta riippumatta, kun itse looginen muoto näyttää olevan jatkuvassa muutoksen tilassa? Jos taas kaikille kielille yhteinen syvärakenne on aposteriorinen, mikä silloin jää metafysiikon tehtäväksi?

Voimme siis vahvasti epäillä, edellyttäväkö maailman muodon, yleisimpien entiteettilajien (kategorioiden) tai sen, miten eri kategorioiden entiteetit voivat olla maailman rakenteosina, selvittämisen maailman muodon ja ajattelun muodon välisiä vastaavuutta. Jos edellisiä ongelmia voidaan käsitellä ajattelun muodosta riippumattomina kysymyksinä (olettaen, että meillä on jokin mielekäs käsitys siitä, mitä "ajattelun muoto" on), edelleen suosittua esikanttilaista asennetta metafysiikkaan on vaikea sivuuttaa. Kenties metafysiset teoriat maailman rakenteesta eivät ole spekulatiivisuutensa takia "tieteellisiä", mutta siitä huolimatta voimme edetä rationaalisen tutkimuksen menettelyin. Samoin saattaa olla vaikea löytää suoraa kytkentää aposterioristen tutkimustulosten ja esimerkiksi universaalien ongelmakoskevien "metafysiisten tutkimustulosten" välillä. Kuitenkin esimerkiksi aposteriorinen tieto fysikaalisten kvantiteettien luonteesta saattaa suosia joltain tiettyä vaihtoehtoa jonkin toisen sijasta. Esikanttilainen asenne ei siis merkitse paluuta Kantin kriittisoimaan dogmatismiin ja sortumista ei-tieteelliseen normatiiviseen spekulatioon (vrt. s. 25). Kantin erhdys oli siinä, että hän vaati metafysiikoilta mahdollonta: metafysiikan tehtävä ei ole tuottaa erhtymätöntä ja ehdottoman varmaa – ja sen tähden kokemuksesta täysin riippumatonta – näkemystä todellisuuden perimmäisestä rakenteesta. Kun tämä on tajuttu, jää

tehtäväksi löytää sopiva keskitte metafysiikon kulkea perusteettoman spekuloinnin ja puhtaan (kantilaisen tai strawsonilaisen) deskriptiivisyyden välillä.

Näiden kysymysten syvällinen pohdinta ei kuulu tämän kirjoituksen piiriin. Tässä yhteydessä ei ole niinkään olennaista se, ovatko Juti ja hänen peruslausensa oikeassa vai väärässä. Olennaista on se, että esittäessään väitteensä todellisuuden loogisen muodon ja sitä tutkivan "tieteellisen metafysiikan" luonteesta hän sivuuttaa merkittävän osan yhä elävästä metafysiikan tutkimusperinteestä. Kun tämä tapahtuu ilman varsinaisia argumentteja tai edes Jutin kannasta poikkeavien kantojen esittelyä, jää metodologinen johdanto yksipuolisuudessaan harmitavan puutteelliseksi.

Tarkastellaa vielä muutamia loogisen muodon käsitteeseen liittyviä erityisongelmia. Metafysiikka on, kuten Juti kirjoittaa, "ensisijaisesti muodon ja materian välistä vuoropuhelua" (s. 51). Mutta mitä syitä meillä on olettaa, että muoto – sellaisena kuin se esiintyy metafysiikassa – olisi jotakin sellaista, joka ansaitsee tulla kutsutuksi *loogiseksi* muodoksi? Ei tietenkään ole sattuma, että *analyttiset* filosofit ovat samastaneet "muodon" tai "rakenteen" "loogiseen muotoon" (vrt. Smith 1981; Smith ja Mulligan 1983). Fregeä edeltäneet filosofit olivat hyväksyneet ajatuksen, että lauseen looginen jäsentyminen subjektipredikaatti-muotoon vastata maailmassa olevaa eroa substanssin ja sen ominaisuuksien välillä. Frege hylkäsi näiden erojen *loogisen* merkityksellisyuden ja väitti, että lauseiden looginen kieloppi seuraa funktio-argumentti-mallia, joka on ainoastaan implisiittisesti läsnä luonnollisissa kielissä. Fregen käsityksiä voidaan kutsua teeskiksi lauseen loogisen rakenteen *sui generis*-luonteesta, koska sen mukaan lauseen looginen jäsentäminen on riippumatonta niin lauseen kielopillisesta rakenteesta kuin maailman metafysisestä rakenteesta.⁵ Fregeä seuranneet analyttiset filosofit eivät kuitenkaan tyytynyt tähän teesiin, vaan tekivät hänen loogisesta keksinnöstään ontologisia johtopäätöksiä. Niinpä he päättelivät esimerkiksi, että koska moderni logiikka ei tee eroa essentiaalisien predikaation ("Sokrates on ihminen") ja aksidentaalisen predikaation ("Sokrates on nykyönnäinen") välillä – ovathan molemmat lauseet muotoa "Fa" – tällaista ontologista eroa ei ole

olemassa, ja pitivät sitä jäänteenä aikakaudelta, jolloin virheellinen aristoteelinen logiikka piti filosofeja otteessaan.

Lienee kiistatonta, että "loogisen muodon paljastaminen edellyttää siirtymistä termien logiikasta arvostelmien ensisijaisuutta korostavaan logiikkaan" (s. 67). Sen sijaan on kaikkea muuta kuin itsestään selvää todeta Jutin tavoitin, että "Fregestä ja Peircesä alkunsa saanut uusi logiikka kykenee ilmaisemaan paremmin *todellisuuden perusrakentetta* kuin perinteinen aristoteelinen logiikka" (s. 73; kursivointi lisätty); jos otamme Fregen *sui generis*-teesin vakavasti, emme voi pelkästä loogisen ilmaisuvoiman kasvusta siirtyä ilman lisäpremissiä ontologiseen väitteeseen, että moderni logiikka kertoo traditionaalista logiikkaa enemmän myös todellisuuden rakenteesta tai – yleisemmin – että loogisella muodolla olisi metafysisistä relevanssia. Jutin esittämä metafysiikan ensimmäinen todistamaton peruslause toimittaa tällaisen lisäpremissin virkaa, mutta loogisen muodon käsitteen ontologiseen käyttöön liittyvät periaatteelliset kysymykset olisivat ansainneet oman tarkastelunsa, joka nimenomaan metafysiikan johdantoteoksessa olisi ollut paikallaan.

Monista analyttisen filosofian klassikoista poiketen voimme varsin hyvin ajatella, että "todellisuuden muoto" ja looginen muoto voivat kulkea jyrkästi eri teitä. Olettakaamme esimerkiksi, että hyväksymme ontologiaamme ominaisuudet (esimerkiksi ominaisuustrooppi) ja pidämme niitä niiden yksitöidöiden osina, joilla kyseiset ominaisuudet ovat. Se tosin seikka, että oliolla on kyseinen ominaisuus, voidaan edelleen ilmaista muotoa "Fa" olevan proposition avulla. Tästä ei kuitenkaan seuraa, että kyseinen propositionaalinen rakenne heijastaisi jonkin maailmassa olevan entiteetin rakennetta, kuten asiaintilaontologit ovat ajatelleet. Vielä suurempia ongelmia syntyy, jos oletamme, että kompleksisten propositionoiden (esimerkiksi atomilauseiden totuusfunktoiden) looginen muoto heijastaa jonkin maailmassa olevan entiteetin muotoa. Tästä ovat asiaintilaontologitkin erimielisiä.

Kirjoittaja itsekin on tietoinen siitä "jännitteestä", joka metafysiikassa vallitsee muodon ja sisällön tai muodollisen ja sisällöllisen tarkastelutavan välillä (katso esim. luku III.10): "todellisuuden tunnistettavat entiteetit ovat väitelauseiden loogisen muodon alimäärämiä"

(s. 142). Mutta Jutin esitys jättää epäselväksi, miten todellisuuden entiteetit jakaantuvat (tai, loppujen lopuksi, jakaantuvatko ne) eri kategorioihin loogisen muodon perusteella.

Loogista muotoa koskevien kysymysten lisäksi metafysiikalla on myös sisällöllinen aspektinsa: Jutin mukaan metafysiikka onkin "ensisijaisesti muodon ja materian välisiä vuoropuhelua" (s. 51). Näin ollen "olemassaolon muodollista analyysia" on täydennettävä sen sisällöllisellä tarkastelulla (s. 143). Tämä tarkoittaa sitä, että väittelyyn viittaavien rakennneosien kohteita ei voi spesifioida sen loogisen muodon perusteella. On turvaututtava olemassaolon sisällölliseen tarkasteluun, joka puolestaan on kirjoittajan mukaan tavattu jakaa (tulostensa perusteella) realismiin, nominalismiin ja konseptualismiin. Toisena esimerkkinä tällaisesta jaosta Juti mainitsee abstraktionismin ja konkretismin. Koska nominalismi, realismi ja niin edelleen ovat oppoja siitä, mikä eri kategorioiden entiteettejä maailmassa on, ontologiset kategorioit ovat tulosta maailman sisällöllisestä tarkastelusta.

Toisaalta voisi väittää, että erilaiset kategorioit ovat oppoja maailman *muodosta*. Näin ollen ne ovat "olemassaolon sisällöllistä tarkastelua" vain suhteessa siihen, mikä on olemassaoloväitteiden looginen muoto. Koska mahdollisia tapoja jakaa entiteettejä kategorioihin on leegio, Juti keskittyy tarkastelemaan vain muutamia kategorioita (kuten ominaisuudet, yksilöoliot, tosiasiat) ja toisaalta eri kategorioiden entiteettien yleisempiä jakoja esimerkiksi universaaleihin ja partikulaareihin tai konkretteihin ja abstraktisiin entiteetteihin (vrt. taulukko sivulla 145). Luvussa IV Juti johdattaa lukijan kohtuullisen selkeästi kategoriaeroittelujen perusteisiin. Erittymisesti konkreettinen-abstrakti ja universaali-partikulaari-erottelujen erottaminen toisistaan on tärkeää, samoin kuin sen seikan toteaminen ääneen, että nämä erottelut eivät spesifioi entiteettien kategorioita, vaan erotteluja eri kategorioihin kuuluvien entiteettien välillä. On sen sijaan hieman liian suoraviivaisista kutsua identifioitavuutta (josta Juti käyttää termiä "tunnistettavuus") jokaisen kategorian entiteettien *olemassaolon* välttämättömäksi ehdoksi (luvut IV.2, IV.5). Kysyessä voisi pikemminkin olla säästävää syyperi-atteen kaltainen maksimi: on syytä postuloida tai pyrkiä postuloi-

maan vain sellaisia entiteettejä, jotka voidaan erottaa toisistaan joidenkin kriteerien avulla.

Vaikka Juti on oikeassa arvostellessaan filosofoja, jotka ovat samastaneet – tai sotkeneet – abstraktit entiteetit ja universaalit keskenään (parhaimman esimerkin tästä sekannuksesta tarjoaa Quine: vrt. s. 148), itse erottelua abstrakti-konkreettinen hän ei onnistu esittämään korrektilisti. Kirjan sanaston mukaan abstrakti on "ajallisarvuudellisesta pelkistämällä erotettu. Abstraktit entiteetit ovat entiteettejä, joista useamman kuin yhden voidaan ajatella olevan samaan aikaan samassa paikassa" (s. 375). Tässä mielessä "abstraktit entiteetit" voivat kuitenkin aivan hyvin olla lokalisoituneita johonkin paikkaan (ja ajallis-avarvuudellisessa suhteessa keskenään) eli siis konkreettisia entiteettejä. Esimerkiksi troopit ovat kaikkien trooppi-kimpputeoreetikoiden mukaan tällaisia entiteettejä. Näin entiteetin ajallis-avarvuudellisuus *ei takaa* sitä, ettei useampi kuin yksi kyseisen lajin entiteetti voisi olla samaan aikaan samassa paikassa (vrt. s. 151). Matemaattiset entiteetit kuten joukot tai abstraktit platoniset universaalit ovat toisessa mielessä abstrakteja, koska näille (oletetuille) entiteeteille ei voida osoittaa mitään ajallis-avarvuudellista sijaintia. Kun Juti ei erota joukkoja olettavaa abstraktionismia ja esimerkiksi abstrakteja partikulaareja postuloivaa abstraktionismia, hän sekoittaa keskenään kaksi eri abstrakti-ei-abstrakti-erottelua.

Metafysiset ongelmat ja niihin esitetyt vastaukset tarjoavat oivallisen näkökulman siihen, millä perusteella eri kategorioihin kuuluvia entiteettejä oletetaan olemassaoleviksi. Yksi tällainen on universaalien ongelma. Armstrongia (1978) seuraten tästä ongelmasta on käytetty nimitystä "one-over-many problem" tai, kuten Juti suomeksi sanoo, ykseys moneudessa -ongelma: mihin kategorioihin kuuluvia entiteettejä on oletettava olemassaoleviksi, jotta voitaisiin antaa riittävä selvitys siitä, että yksilöolioilla on yhteisiä piirteitä, kuten väri, pituus tai sähkövaraus? Yksilöoliotnäyttävät kuuluvan moniin eri tyyppeihin, jotka ovat universaaleja. Mikä on näiden tyyppien (eli universaalien) suhde partikulaarisiin yksilöolioihin tai sen seikan ontologinen perusta, että yksilöoliot ovat jotain tiettyä tyyppiä?

Näin väljästi muotoiltu universaalien ongelma on kuitenkin helppo osoittaa monimieliseksi (vrt. Oliver 1996). Ensinnäkin seuraavat kaksi kysymystä on erotettava toisistaan: (1) mihin perustuu jonkin predikaatin soveltuminen yksilöoloihin? ja (2) mihin perustuu se, että eri yksilöoloilla on tai näyttää olevan yhteisiä piirteitä? Toiseksi kaikki oloiden tyytit eivät ole ominaisuuksia, vaan ne näyttävät voivan olla myös oloiden lajeja tai "substanciaalisia universaaleja" kuten ihmisyyttä (vrt. Smith 1997). Riippuen siitä, hyväksymmekö ominaisuusuniversaaleja vai lajuniversaaleja vai molempia, saamme kovin erilaisia realistisia vastauksia "universaalien ongelmaan".

Merkitävin puute Jutin tavassa muotoilla universaalien ongelma on se, että hän ei tee selväksi, identifioidaanko universaalit, joiden täsmällisestä luonteesta eri universaaliteorioilla (vastauksilla universaalien ongelmaan) on erilaiset käsityksensä, kielellisten predikaattien viittauskohteina vai joillakin muilla keinoin, esimerkiksi viittaamalla yksilöoloiden välisiin täsmällisiin samankaltaisuuksiin. Tämän vuoksi ei ole selvää, mitä ovat "universaalit ominaisuudet tunnistettavina entiteeteinä", jotka nominalistit pyrkivät palauttamaan partikulaareihin (s. 174–175).

Eri universaaliteorioiden luokittelussa Juti seuraava hyvin kiinteästi Armstrongia (1978, 1989), lukuun ottamatta David Lewisin nominalismia käsittelevää erillistä alalukua (V.6). Niinpä hänen esityksensä on perinyt erittäin Armstrongin esityksen heikkouksia. Tärkeimmät näistä ovat (1) tärkeimpien nominalismien alalajien tulkitseminen *reistisen nominalismien alalajeiksi* (2) substanciaalisia universaaleja tai lajuniversaaleja olettavien teorioiden jättäminen huomiotta. Ensinnäkin Jutin "perinteinen nominalismi" on selkeästi reismää, koska siinä olemassa olevaksi oletetaan ensisijaisesti vain partikulaarisia yksilöoloita ja ominaisuuksien – mukaan lukien partikulaarisista yksilöoloista eksistentiaalisesti riippuvaiset (eli indviduaalisiksi aksidensseiksi tulkittu) partikulaariset ominaisuudet – olemassaolo kielletään. Tällaisen nominalismien kutsuminen "perinteiseksi" on hyvin ongelmallista, koska esimerkiksi keskiajan nominalistit yleensä hyväksyivät ainakin joihinkin indviduaalisia ominaisuusaksidensseja. Toiseksi Jutin "perinteinen realismi" on viime vuosisadalla ennen kaikkea asianhila-

ontologien parissa suosituksi tullut kanta, jossa oletetaan yksilöoloiden instansioimaa ominaisuusuniversaaleja. Ehkä vanhempi realismin muoto on väittää, että kaikki universaalit ovat lajeja – joko ominaisuuslajien lajeja tai yksilöoloiden lajimuodon antavia substanciaalisia universaaleja (vrt. Smith 1997, Lowe 1998).

Näistä syistä Juti käyttää hieman liikaa aikaa eri reististen teorioiden ja niiden heikkouksien arviointiin (hyvä yleisesitys näistä on Armstrong 1989). Kiintoisampaa olisi sen sijaan ollut eritellä tarkemmin sitä, kuinka vahvoja trooppinomialismien eri variantit ovat suhteessa universaaleja ominaisuuksia olettavaan asianhilaontologiaan. Juti tosin erottaa toisistaan trooppikimppu- ja trooppiattribuutiteoriat, mutta tyytyy tarkastelemaan ja kritisoimaan näistä jälkimmäistä, "koska tärkeimmät trooppeja koskevat filosofiset ongelmat koskevat molempia tulkintoja" (s. 205). Viimeaikaisessa keskustelussa kuitenkin nimenomaan trooppikimpputeoriat ovat olleet suosittuja, koska yksilöolot voidaan (näiden teorioiden mukaan) analysoida trooppien kimpuiksi. Samalla syntyy kuitenkin kysymys siitä, millä edellytyksellä yksilöolot voidaan esittää trooppien kimppuina (uusimpia aiheita koskevia teorioita on esitetty kirjoituksissa Simons 1994 ja 1998 sekä Denkel 1996). Ei siis voida enää väittää, ettei yksilöoloita voida identifioida ominaisuuksien kimppujen avulla, osoittamatta näitä teorioita virheellisiksi (vrt. luku VI).

Tärkein trooppiontologioita koskeva filosofinen ongelma näyttää Jutin mukaan olevan se, että trooppiontologit joutuvat oletamaan ainakin trooppien välisen täsmällisen samankaltaisuuden primitiiviseksi, kun taas universaaleja olettavat asianhilaontologit voivat analysoida kaikki samankaltaisuudet ominaisuuksien sammuuden avulla. Toiseksi selittäessään trooppien välisen täsmällisen samankaltaisuuden trooppiteoreetikot joutuvat postuloimaan äärettömän regressioon eri kertalukujen samankaltaisuustrooppeja (s. 207–208). *Kimppien* näistä väitteistä on kovin kiistanalainen. Ensinnäkin mukaan universaaleja kannattava ontologi ei ole esittänyt tällaista samankaltaisuuksien yleistä analyysia ja osoittanut, että kaikki samankaltaisuudet voidaan analysoida joutumatta äärettömiin regressioihin. Toiseksi, jos trooppien välinen samankaltaisuus on sisäinen relaatio, voimme kysyä,

tarvitsemmeko relationaalisia samankaltaisuustrooppia "tekemään kyseiset troopit keskenään samankaltaisiksi". Terveenjätjen mukainen vastaus tähän kysymykseen näyttäisi olevan kielinen, koska samankaltaiset troopit ovat partikulaarisia ominaisuuksia, jotka ovat jo itsessään keskenään samankaltaisia. Vaikka nämä vastaukset ovat kiistanalaisia, Jutin vaaka kallistuu liian nopeasti ominaisuusniveersalien puolelle.

Helsingin yliopisto

Vitteet

- 1 Katso esimerkiksi Richardson (1998), johon Juti näyttää esityksessään pääasiallisesti tukeutuvan.
- 2 On tosin syytä kysyä, puolustavatko predikaattilogiikan metateorian, Gödelin epätäydellisyyslusten tai Hintkan IF-logiikan esittely paikkaansa metafysiikan oppikirjassa. Logiikka epäilemättä on jatkuvassa muutoksen tilassa, mutta se, miten lieneen suhde tällä on metafysiikkaan sanan konventionaalisessa mielessä, on vähemmän selvää.
- 3 Toki on mahdollista ymmärtää tällainen "logisointi" tai "semanttisointi" myös vahvemmin: kenties modalleettien metafysiikkaan liittyvät kysymykset ovat kysymyksiä modaaliogiikan tulkinnasta. Tosin ainakin filosofien käsissä tällaiset kysymykset tapaavat johtaa hyvin nopeasti luonteeltaan metafysiisiin pohdintoihin, minkä vuoksi näyttää siltä, että logiikan avulla kyetään korkeintaan tarjottelemaan vanha ongelma uudessa asussa. Tämä ei luonnollisestikaan sulje pois mahdollisuutta, että uudet vaatteet olisivat joissakin suhteissa vanhoja paremmat.
- 4 Juti kirjoittaa, että "[k]lantilaisen metafysiikan ponttimena on yritys ymmärtää, miksi todellisuus näyttäytyy meille sellaisena kuin se näyttääytyä ja mitä olevan rakenteita voidaan olettaa tämän meille näyttäväyn todellisuuden perusteella. Kant ei siis yritä sanoa, että todellisuus on jotakin muuta kuin sitä, millaiseksi sen koemme" (s. 24). Tässä mielessä kantilainen kokemuksen metafysiikka on deskriptiivistä (erottuksena normatiivisesta). Olisi kuitenkin ollut paikallaan todeta, että deskriptiivinen metafysiikka on usein ymmärretty tavalla, joka sanoutuu irti kantilaisesta käsittejästelämäme oikeuttamisen ongelmanasta. Näin ymmärretty deskriptiivinen metafysiikka – sen strawsonilainen variantti – ottaa käsittejästelämäme annettuna tosiasiana ja tyytyy paljastamaan sen yleisimmät piirteet, kuten Strawson asian esittää *Intidiiduaalsteoksessaan*. Jos aristoteelikko tutkii olevaa olevana, kantilainen olevaa sellaisena kuin se meille ilmenee, niin strawsonilainen deskriptiivinen meta-

fysikko näyttää tutkivan pelkästään käsitteitä ja niiden muodostamia rakenteita.

⁵ Tämä ei tosin estänyt Fregeä itseään toteamasta, että täydellisiä ja epätäydellisiä ilmauksia referenssien tasolla vastaava erottelu objekteihin ja käsitteisiin on "in der Sache selbst" (1892, s. 178).

Kirjallisuus

- Armstrong, D. (1978), *Universals and Scientific Realism* (2 osaa), Cambridge University Press, Cambridge.
- Armstrong, D. (1989), *Universals: An Opinionated Introduction*, Westview Press, Boulder, Colorado.
- Denkel, A. (1996), *Object and Property*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Frege, G. (1892), "Über Begriff und Gegenstand", teoksessa I. Angelelli (toim.), *Kleine Schriften*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt und Georg Olms, Hildesheim, 167–178.
- Friedman, M. (1991), "The Re-Evaluation of Logical Positivism", *Journal of Philosophy* 88, 505–519.
- Lowe, E. J. (1998), *The Possibility of Metaphysics*, Clarendon Press, Oxford.
- Oliver, A. (1996), "The Metaphysics of Properties", *Mind* 105, 1–80.
- Richardson, A. (1998), *Cartap's Construction of the World*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Simons, P. (1994), "Particulars in Particular Clothing: Three Trope Theories of Substance", *Philosophical and Phenomenological Research* 54, 553–574.
- Simons, P. (1998), "Farewell to Substance – A Differentiated Leave-Taking", *Ratio* XI, 235–251.
- Smith, B. (1981), "Logic, Form and Matter", *Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volume* 55, 47–63.
- Smith, B. (1997), "On Substances, Accidents and Universals: In Defence of a Constituent Ontology", *Philosophical Papers* 26, 105–127.
- Smith, B. & K. Mulligan (1983), "Framework for Formal Ontology", *Topoi* 3, 73–85.